

ŞAH İSMAİL'İN MAHLASI "HATAYİ"

ŞAH İSMAİL'İN MAHLASI "HATAYİ"

Mahlas Alevi âşıklarının deyişlerinde kullandığı bir nevi imzalarıdır. Deyişli söyleyen alevi ozan, yarattığı eserine kendi imzasını atıp, bu benim dercesine, deyişin (şiiirin) son kıtasında kendi adını da anar; buna mahlas denir. Bu Alevi Tekke edebiyatının bir geleneğidir.

Alevi edebiyatında bazı ozanların (âşıkların) tarihsel süreç içinde mahlaslarını değiştirdikleri görülür. Bunun en çok bilinen örneği, 1826'da ki "Vakay-i Şerriye"² den sonra, Hacıbektaş'tan, Amasya'ya sürgün edilen, Hacıbektaş Postişini, Çelebi Hamdullah Efendidir (1767- 1846). Hacı Bektaş Postişini olan, Çelebi Hamdullah Efendi, Amasya'ya sürgün edilmeden önce "Hamdullah" ya da "Hamdi" mahlasını kullanırken, Amasya'ya sürgün edildikten (yani 1827 yılından) sonra "Hasreti" mahlasını kullanır³. Yine ünlü Alevi ozanı Sıdkı Baba (1865-1928) da bir dönem "Pervana" mahlasını kullanırken, bir dönemden sonra da "Sıdkı" mahlasını kullanmıştır⁴.

Alevi dünyasının tartışmasız en önemli, en etkili isimlerinden biri olan Şah İsmail (1487-1524) ise deyişlerinde sadece "HATAYİ" mahlasını kullanmıştır. Şah İsmail'in, ömrünün başından sonuna kadar, deyişlerinde kullandığı adı (Mahlası) yani deyişlerine attığı imza Hatayi'dir. Alevi dünyası ile ilgili, her şey üzerine bir tartışma olsa da bunun üzerine bir tartışmaz yoktur: Şah İsmail'in deyişlerinde kullandığı adı, mahlası, hiç tartışmasız Hatayi'dir⁵.

Peki, hal böyleyse, Şah İsmail, Hatayi mahlasını nerden, nasıl almıştır. İşte bu konuda tartışma çoktur. Bu gün bir dostum arayıp bana bunu sordu, bende sürekli karşılaştığım bu soruya kısaca cevap vermek için, düşüncemi yazmaya karar verdim.

Bu konuda benim aklıma yatan en önemli tez, İsmail Onarlı'nın "Şah İsmail Biyografi'si" adlı, 2000 yılının, Temmuz ayında, Can Yayınlarından çıkan, -benim son derece önemseyip beğendiğim- kitabındaki görüşüdür. Ben Şah İsmail ile ilgili yazılan, romanlar da dâhil, bütün kitapları okudum, aklıma yatan bu oldu.

İsmail Onarlı söz konusu kitabında şöyle diyor: "İSMAİL'İN YOLA GİRİŞ CEMİ"

Şeyh Haydar, oğlu İsmail'in doğumunun 7.inci günü sabahı Şamlu Hüseyin Bey'i yanına çağırarak:

"Hüseyin Bey! Gerekli hazırlıklar yapılsın akşam Cem tutulacak" der.

Şamlu Hüseyin Bey:

"Şeyhim hayrola yine gelenler mi olacak ıraklardan dergâha?" diye sorar.

Şeyh Haydar:

“Yok! Beyzadem rüyamda Şah-ı Merdan Ali’yi gördüm. İsmail’in yedisinde ‘İkrar alma Erkânı’⁶ yapılınsın ‘Hakk Meydanı’na kabul edilsin” dedi. Bundan böyle İsmail’in hem Lala’sı olacaksın hem de Rehber’i olacaksın.”

Lala Şamlu Hüseyin Bey, ne diyeceğini bilemez. Ve Şeyh’ini dinlemeye epeyce divanda mühürlenmişçesine devam eder.

Şeyh Haydar:

Şimdi hemen kurbanlar tıglansın. Akşam lokmalar hazır olsun. Kurbanlardan bir tanesi; PAMİR yaylasının SHUGHNAN Karyesinden gelen İsmailî Dai Gulam Murtaza’nın Çin’in HITAY bölgesinden getirdiği mis keçilerinin erkek tekesini keseceksiniz. İkincisini ise; HATAY’ın Samandağı Karye’sinden NUSAYRÎ Şeyhi Bünyamin El Fattullah’ın Hakkullah olarak getirdiği koçu keseceksiniz. Bu iki muhterem zat Cemimizin de baş konuklarıdır. Ona göre düzen tutula; Oniki hizmet sahipleri hariç sayacağım şu kırk kişilik Halife ve Beylerimiz; “Meydan Evi’nde⁷ düzenlenecek ‘ikrâr Ayn-ı Cemi’nde gün batmadan hazır ola...” diye emirlerini verdi.

...

Şamlu Lala Hüseyin Bey ; Alemşah Begüm’ün altın sim işlemeli ipekli kundakla belediği ve boynuna oniki, lifli oniki renkli örgülü ip bağladığı İsmail’i kucağına almış bir vaziyette Cem Meydanı’na girer⁸.

Gözcü; sopasını üç kez yere vurarak:

“Allah ... Muhammed... Ya Ali!” der. Ve katarı bir er geldiğini bildirir.

REHBER: Lala Hüseyin Bey:

“Hüüü ... Erenler Şahı! Katarı bir Er uzatıyorum” diyerek üç kez yüksek sesle tekrarlar.

Cemaattekiler hep beraber yere niyaz ederek; “Allah... Allah... Allah!” diyerek doğrulurlar.

...

Bu esnada bebek İsmail ağlıyor sanılarak Mürşidlik Makamındaki Şeh Haydar; kulağını kundağa doğru eğer. Aynı şekilde sağındaki Nusayrî Şeyhi ile solundaki İsmailî Dai de kulaklarını kundağa doğru kabartarak başlarını Şeyhin Kucağındaki İsmail’e eğerler.

İsmail onlarla birlikte salavat getirmektedir. Üçü birbirine bakarak duyduklarını tasdiklercesine başlarını öne sallarlar...

Üç kez salavattan sonra Mürşid; İsmail’in boynundaki ipi çözerek cemaate yüksek sesle:

“Bu eri! Hak-Muhammed-Ali yoluna alıyor! Katarına katıyoruz! Razımısınız, bu Masum-u Pak’dan!” diyerek üç kez tekrarlar. Cemaatta razılık anlamında üç kez yere

niyaz edeler.

Mürşid; Kundağın tam orta yerine ipi bağlayarak ve “Allah- Muhammed- Ali!” diyerek ve üç düğüm atarak “Tıgı bent” yapar...

...

Miraclama bittikten sonra, Lala Hüseyin Bey; İsmail’i kucağına alarak, Rehberi olarak O’nun adını ve Mürşidi Şeyh Haydar’a hitaben:

“Pirim olarak! Ben senden doğdum! Öyle ise bana bir yoleri adı koymak da sana düşer!” der.

Şeyh Haydar; dizlerinin üstüne doğrularak yüksek sesle, bir şeyh değil de bir hükümdar edasıyla:

“Muhammed-Ali soyundan Şeyh Safi yolağında İsmail’e öyle bir ad koyacağım ki, dünya durdukça hep anılacak” diyerek, sağındaki ve solundaki ulu zatlara bakarak, konuşmasına devam eder:

“Nuseyri Şeyhinin memleketi olan ‘HATAY’ ile İsmaili Dai’nin memleketi olan ‘HITAY’ın adlarını birleştirerek, İsmail’in ‘Tarikat Adı’nı O yerler anlamında ‘Hatayi’ koyuyorum. Bu iki mübarek insanı, Allah bugün için göndermiştir. Ve burada buluşturmuştur. Bu alâmet hayra işarettir ki İsmail doğmuştur. İsmail Hatayi ‘ŞAH’ olacak ve Kızılbaşların da, Hükümdarı olacaktır. Kuracağı “Kızılbaş Devleti9”nin sınırları da; Hatay’dan Hitay’a kadar uzanacaktır... Hüü... Erenler...” demesiyle, cemaatte “Allah, Allah, Allah” uzunca bir karşılık verdiler.

Zakirler sazlarıyla ağırdan bir fon müziği çalmaya başladılar.”10

Şah İsmail’in bütün hayatı boyunca kullandığı Mahlasın öyküsü böyle anlatılır bu kitapta. Benim bunca zamandır incelediğim tezler arasında aklıma yatanda budur. Şah İsmail’in hayatının bir dönemimde, başka bir mahlas kullanmış olup, sonrada bunu bir nedenden dolayı değiştirmiş olduğu vaki değildir. Bu yüzden söylenen diğer yakıştırmaları asla doğru kabul edemeyiz11. Bilimsel bir tartışmada, hata bilimin kendisinde bile kesin ya da mutlak diye bir şey olmaz, olamaz12. Buna rağmen bu muhabbette kesin olarak söyleyeceğimiz şey şudur: Şah İsmail’in deyişlerinde kullandığı mahlası Hatayi’dir. Bu mahlası nasıl aldığı ya da bu mahlasın ona kimin niye nasıl verdiği tartışılıp incelenilebilir. Sayın İsmail onarlı bir roman tekniğinin anlatımı içinde Şah İsmail’e, Hatayi mahlasının verilmesi böyle anlatmıştır. Bu mahlasın böyle ya da şöyle verilmiş olduğu tartışılabilir ama Şah İsmail’in mahlasının Hatayi olduğu tartışılmaz diye düşünüyorum.

Ben bunun doğru olduğuna inanıyorum.

Aşk ile. 20 Ocak 2013 Adana.

Rıza Aydın.

